

Откривање превара у компанијама у Републици Србији применом Beneish-овог модела

Detection of Fraud in Companies in the Republic of Serbia Using the Beneish Model

Драгомир Димитријевић*

Универзитет у Крагујевцу, Економски факултет

Милица Даниловић**

Агенција „Biro Konto“, Чачак

Сажетак: Сврха истраживања у раду јесте да се укаже на неопходност увођења додатних нивоа контроле квалитета финансијског извештавања у Републици Србији. Постојећи нивои контроле (интерна, екстерна и државна ревизија, пореска контрола) нису довољни за спречавање и откривање превара у пословању компанија. Многобројни случајеви превара који су остварени у претходном периоду доказ су за то. Пракса је показала да је потребно увести форензичко рачуноводство као ниво контроле који ће имати довољно законских овлашћења за откривање превара. Из тих разлога, у раду су анализирани случајеви већ остварених превара у компанијама у Републици Србији, с циљем да се потврди или оспори хипотеза да је превара могла да се открије раније, или да чак буде спречена да су коришћене методе форензичког рачуноводства. У ту сврху коришћен је Beneish-ов модел за процену могућег степена превара у финансијским извештајима.

Кључне речи: форензичко рачуноводство, преваре, финансијски извештаји, технике откривања превара

Abstract: The aim of this paper is to point out the necessity of introducing additional levels of quality control over financial reporting in the Republic of Serbia. The existing levels of control (internal, external and state audit, and tax control) are not sufficient to prevent and detect fraud in the operations of companies. Numerous cases of fraudulent behaviour in the previous period have provided evidence supporting this assumption. Practice has shown that forensic accounting should necessarily be introduced as the level of control with sufficient legal powers enabling a more detailed investigation of fraud. For this reason, this paper deals with the fraudulent cases in certain companies in the Republic of Serbia, in order to confirm or disprove the hypothesis that the fraud could have been detected earlier or could even have been prevented if the methods of forensic accounting had been applied. For this purpose, we employed Beneish model to assess the probability of possible fraud in financial statements.

Keywords: forensic accounting, fraud, financial statements, fraud detection techniques

* ✉ dimitrijevicd@kg.ac.rs

** ✉ danilovicmilija@gmail.com

Увод

Глобални економски пад 2008. године учинио је глобалну економију и пословање рањивијим на корупцију, злоупотребу и превару. Током прошлог века, откривање бројних случајева превара у финансијским извештајима довело је до тога да пословна заједница и рачуноводствена струка постану све више забринуте за одговорно корпоративно управљање и поуздано финансијско извештавање. Та су питања довела теме истраживања превара и форензичког рачуноводства у средиште пажње (Rezaee & Riley, 2014, стр. 305). У прошлости, власници су често позивали форензичке рачуновође, који су истраживали преваре тек након сумње да је почињена превара. Данас велики корпоративни скандали подстичу власнике предузећа да се обрате истраживачима превара ради проактивних контрола превара (Hoorwood и сар., 2010, стр. 7). С циљем што детаљнијег разматрања неопходности што веће употребе форензичког рачуноводства у Републици Србији, након уводних разматрања, у првом делу рада даје се приказ улоге форензичког рачуноводства у откривању превара у финансијским извештајима компанија. У другом делу рада извршена је анализа случајева финансијских превара у компанијама у Републици Србији, и то на примеру пет компанија у којима је доказано да је извршена утаја пореза или је поднета пријава због утаје пореза.

1. Улога форензичког рачуноводства у откривању превара у финансијским извештајима компанија

Улога екстерних ревизора у истраживању нерегуларности у финансијским извештајима смањила се избијањем финансијских скандала, јер ревизори у свом раду имају ограничења (пре свега рад на узорку и немогућност да сагледају све потребне информације), па не могу да имају реалну слику о постојању превара у финансијским извештајима. Основни задатак екстерне ревизије није откривање грешака и превара у финансијским извештајима, већ утврђивање да ли су ти извештаји састављени у складу са стандардима финансијског извештавања (Станчић, Димитријевић & Станчић, 2013, стр. 1888).

Из претходно наведеног разлога јавила се потреба за форензичким рачуноводством. Форензичке рачуновође морају да поседују шири спектар знања и вештина (поред рачуноводства, морају да поседују знање из области пореске политике, права, финансија и рада с људима), али и да имају много већа законска овлашћења у процесу откривања и спречавања превара. Форензичко рачуноводство је још млада научна дисциплина, и зато постоји више дефиниција. Према Удружењу овлашћених истражитеља криминалних радњи (Association of Certified Fraud Examiners), форензичко рачуноводство се дефинише као коришћење рачуноводствених вештина у потенцијалним или стварним цивилним или кривичним споровима, укључујући општеприхваћене рачуноводствене и

ревизијске принципе; ради утврђивања пропуштеног добитка, прихода, имовине или штете, процене интерних контрола, преваре и укључивања свега другог што захтева рачуноводствена експертиза у правни систем (Видаковић, 2014, 19). Форензичко рачуноводство се може одредити као примена свих рачуноводствених, ревизорских или других финансијских вештина и знања у разјашњавању односа, чињеница или економских трансакција које могу бити или су већ предмет судског поступка (Петковић, 2010, стр. 140). Према дефиницији Америчког института овлашћених јавних рачуновођа (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA), услуге форензичког рачуновође генерално укључују спој рачуноводствених, ревизорских, финансијских, истраживачких вештина и познавање одређених области закона, све у циљу сакупљања, анализирања и процењивања доказног материјала и интерпретирања резултата истраживања ради решавања многих финансијских проблема (Crumbley и сар., 2007, стр. 1–4).

Форензичке рачуновође морају да поседују вишегодишње искуство у рачуноводству и ревизији, као и да стално прате пореска и законска решења. Такође морају да поседују способност да сагледају људско понашање и оцене које поступке да примене у разговору с њима. Да би открио преваре, форензички рачуновођа треба да поседује вештине да у маси података и трансакција пронађе довољно информација за доношење објективних и релевантних закључака. Форензичке рачуновође за откривање и решавање финансијских и рачуноводствених проблема у пословању предузећа, насталих као последица непрофесионализма и неетичности, примењују рачуноводство, ревизију, истражна размишљања и вештине (Koletnik & Kolar, 2008, стр. 120). Форензичко рачуноводство подразумева обављање широког круга послова, укључујући пружање услуга у парничним поступцима у вези с различитим ситуацијама, као што су пословне набавке, вредновање имовине у бракоразводним парницама, али и одштетним захтевима, изгубљених добити услед провере и других незаконитих радњи, пореске утаје и прања новца (Gray, 2008, стр. 116).

Саставни елементи форензичког рачуноводства су истражно рачуноводство и судска подршка. Истражно рачуноводство се може поделити на финансијско-криминалистичка испитивања и форензичку ревизију. Судска подршка се може класификовати у три групе: консултантске услуге, услуге финансијског вештачења и остале услуге. Задаци форензичких рачуновођа јесу да анализирају, интерпретирају, сумирају и презентирају међусобно повезане пословно-финансијске позиције, тако да буду разумљиве и на одговарајући начин поткрепљене. Форензичке рачуновође учествују у следећим активностима:

1. истраживању и анализирању доказа о почињеној превари;
2. развијању компјутеризованих апликација које ће послужити у анализама и презентацијама о финансијским доказима;

3. презентацијама резултата истраживања у виду извештаја и комплетирања документације;
4. асистирању у правним поступцима, укључујући сведочења на суду у улози сведока-стручњака, те припремању визуелних средстава која ће служити као доказ на суђењу (Стојановић & Димитријевић, 2015, стр. 4).

Поред предности форензичког рачуноводства у откривању и спречавању превара, оно има и неке недостатке. Ангажовање форензичких рачуновођа је скупо, постоји могућност цурења поверљивих информација, до нарушења угледа предузећа и губљења поверења запослених (Лазовић, 2014, стр. 40). Свако ангажовање форензичких рачуновођа изискује одређени трошак за предузеће које га ангажује, јер се у анализи користе процедуре које траже коришћење рачунарских софтвера и рад рачуновођа. Губитак информација које поседују, као и нестручно руковање базом података, може да представља удар на реално добијене извештаје. Ангажовање форензичког рачуновође има за циљ:

1. детектовање подручја могућих неправилности, односно сужавање поља грешке;
2. детектовање конкретних неправилности;
3. оцену висине ризика од утврђених неправилности (намерно или ненамерно, висок или низак ниво неправилности и др.);
4. извођење доказа (за судски поступак) (Мумировић, 2011, стр. 18).

Постоји неколико могућих модела увођења форензичког рачуноводства:

1. укључивање форензичког рачуновође у тим ревизора приликом редовне годишње ревизије финансијских извештаја;
2. увођење обавезне форензичке ревизије за све субјекте од јавног интереса;
3. увођење изненадне форензичке ревизије према начелу случајног избора за све субјекте од јавног интереса;
4. спровођење реактивне или проактивне форензичке ревизије на захтев акционара;
5. спровођење форензичке ревизије на основу дојаве или сумње у постојање преваре (Тушек & Кликовац, 2013, стр. 105).

Методе које користе форензичке рачуновође у откривању превара морају да буду добра основа за утврђивање починилаца преваре, и као такве морају да доведу до откривања трансакција и података битних у анализи превара. Преваре у финансијским извештајима, иако су најчешћи, нису једини разлог ангажовања форензичких рачуновођа. Области које су најчешће предмет истраживања форензичког рачуноводства јесу:

1. преваре у финансијским извештајима;
2. преваре са запосленима;
3. преваре с порезима;

4. банкротство;
5. организовани криминал и тероризам;
6. процена вредности предузећа (Стојановић & Димитријевић, 2015, стр. 5).

У откривању превара форензичке рачуновође користе различите приступе и методе. Када приступе обављању посла, морају да прођу кроз одређене кораке:

1. почетак истраге (ангажовање форензичара, дефинисање циљева истраге);
2. анализа кроз теорију преваре;
3. план сакупљања доказа;
4. прикупљање доказа;
5. анализа прикупљених доказа; и
6. израда извештаја о налазима форензичког рачуновође (Мумировић, 2011, стр. 19).

Да би форензичар почео истрагу, потребно је да постоји дојава или сумња о некој превари. Рачуновође које раде на случају морају да поседују основану сумњу у постојање преваре. Ако се не поседују конкретне информације о преварама, форензичар приступа теоријској анализи превара. Форензичари-рачуновође предлажу методе и долазе до претпоставки о томе на који начин је извршена превара, кроз шеме и знаке упозорења. Следећи корак је план сакупљања доказа. Прикупљање доказа се врши испитивањем рачуноводствених евиденција, трансакција које могу да наведу на превару, докумената и других података корисних за анализу. Након сакупљених података, приступа се разговору с лицима за која се сумња да су укључена у превару. Ти разговори треба да се воде тако да лица која су извршила превару не посумњају у намере разговора с њима. На крају форензичари резултате своје истраге излажу у извештајима. Такви извештаји морају да буду релевантни, објективни и истинити, јер форензичке рачуновође могу да буду позвани на суд у својству судског вештака, сведока или лица која је укључено у откривање преваре.

Током истраге могућих превара форензичке рачуновође користе разне аналитичке технике за анализу односа између елемената финансијских извештаја. Ове анализе се користе за каснију детаљнију анализу пословних трансакција уколико почетна анализа елемената финансијских извештаја укаже на могућност постојања превара. Аналитичке технике у форензичком рачуноводству имају три примарна циља.

1. Прелиминарне (припремне) аналитичке процедуре се користе за откривање подручја високог ризика од превара, њихове природе, времена и степена потрених форензичких процедура.
2. Независне аналитичке процедуре се користе за прибављање доказа на темељу упоређивања и усклађивања података, те утврђивања веродостојности (исправности) документације, књижења и обрачуна.

3. Коначне аналитичке процедуре служе за доношење закључака о утицају проблематичних трансакција на финансијске извештаје (Станчић & Димитријевић, 2014, стр. 489).

Најчешће опште технике које се користе за анализу финансијских извештаја предузећа, а које употребљавају и форензичке рачуновође при откривању превара, јесу:

1. **хоризонтална анализа** – овом анализом форензичке рачуновође упоређују одређене ставке из финансијских извештаја из текућег периода са истим ставкама из претходног периода;
2. **вертикална анализа** – овом анализом упоређују се процентуални удели појединих ставки у финансијским извештајима;
3. **анализа односа (ratio analysis)** ставки у финансијским извештајима у подручју профитабилности, ликвидности, солвентности, активности и стварања вредности (за више информација видети Norwood и сар., 2009).

2. Анализа случајева финансијских превара у компанијама у Републици Србији

2.1. Методологија истраживања

За потребе рада, користиће се Beneish-ов модел за процену могућег степена превара у финансијским извештајима. Овај модел се заснива на коришћењу анализе односа у процесу истраге форензичких рачуновођа. Професор Messod D. Beneish са Универзитета у Индијани извршио је квантитативно истраживање разлика између компанија у којима су остварене преваре у финансијским извештајима и компанија у којима нису постојале преваре (за више информација видети Beneish, 1999). Приликом анализе финансијских извештаја компанија у којима су се десиле преваре, Beneish-ов модел користи разне индексе. Истраживање је показало да су се у финансијским извештајима компанија у којима су постојале преваре јавиле велике разлике у:

1. индексу односа потраживања од купаца и прихода од продаје (ИОПКПП);
2. индексу односа бруто добити и прихода од продаје (ИОБДПП);
3. индексу квалитета aktive (ИКА);
4. индексу пораста прихода од продаје (ИППП);
5. индексу односа ставки на основу настанка догађаја према укупној активи (ИОСУА).

На основу претходно наведених индекса креиран је Beneish-ов модел за процену могућег степена превара у финансијским извештајима. Такође, у накнадним истраживањима, Beneish-овом моделу додата су још три показатеља, и то:

1. индекс амортизације (ИА);
2. индекс административних расхода према приходима (ИАРПП);
3. индекс степена задужености (ИСЗ).

На овај начин је Beneish-ов модел проширен на осам показатеља који се користе за процену степена превара у финансијским извештајима. Beneish-ов модел који је употребљен у истраживању има и својих ограничења. Пре свега, овај модел је заснован на темељима америчких рачуноводствених стандарда (GAAP), што може створити одређене разлике уколико су финансијски извештаји састављени на основу Међународних стандарда финансијског извештавања. Такође, уколико су се у одређеним финансијским извештајима преваре појављивале неколико година узастопно, онда Beneish-ов модел неће с довољном сигурношћу указати на могуће преваре. Овај модел, у суштини, не може узети у обзир све аспекте промена у финансијским извештајима у случајевима када су оне потпуно легалне. Због тога се Beneish-ов модел може користити само као индикатор могућих превара у оним подручјима финансијског извештавања у којима је потребно додатно истраживање (Станчић & Димитријевић, 2014, стр. 496–497).

У Табели 1. дати су резултати истраживања могућих манипулација у финансијским извештајима, коришћењем Beneish-овог модела, упоређивањем финансијских извештаја у којима постоје и у којима не постоје преваре. Ово истраживање је спроведено у периоду 1982–1992. године на примеру компанија које послују на територији САД. На пример, код индекса односа потраживања од купаца и прихода од продаје, уколико се добије вредност испод 1,031, онда не постоји сумња да је извршена превара. Вредност индекса између 1,031 и 1,465 указује на постојање сумње да је извршена превара, али то мора да се узме с резервом, јер је могуће да је индексна вредност добијена услед деловања многих фактора који нису директно повезани с преваром. Уколико је индекс преко контролне вредности од 1,465, онда се полази од претпоставке да је велика вероватноћа да постоји превара у финансијским извештајима.

Табела 1. – Резултати истраживања превара у финансијским извештајима коришћењем Beneish-овог модела

Индекс	Финансијски извештаји у којима постоје преваре	Финансијски извештаји у којима не постоје преваре
<p>1. Индекс односа потраживања од купаца и прихода од продаје</p> $\frac{\frac{\text{Потраживања од купаца (т)}}{\text{Приход од продаје (т)}}}{\frac{\text{Потраживања од купаца (т-1)}}{\text{Приход од продаје (т-1)}}}$	1,465	1,031
<p>2. Индекс односа бруто добити и прихода од продаје</p> $\frac{\frac{\text{Приход од продаје (т-1)} - \text{Набавна вредност робе (т-1)}}{\text{Приход од продаје (т-1)}}}{\frac{\text{Приход од продаје (т)} - \text{Набавна вредност робе (т)}}{\text{Приход од продаје (т)}}}$	1,193	1,014
<p>3. Индекс квалитета активе</p> $1 - \frac{\frac{\text{Текућа актива (т)} + \text{Основна средства (нето садашња вредност) (т)}}{\text{Укупна актива (т)}}}{\frac{\text{Текућа актива (т-1)} + \text{Основна средства (нето садашња вредност) (т-1)}}{\text{Укупна актива (т-1)}}}$	1,254	1,039
<p>4. Индекс пораста прихода од продаје</p> $\frac{\text{Приход од продаје (т)}}{\text{Приход од продаје (т-1)}}$	1,607	1,134
<p>5. Индекс односа ставки на основу настанка догађаја према укупној активи</p> $\frac{\text{Обртна средства} - \text{Готовина} - \text{Тек. обав. за порез на добит} - \text{Амортизација}}{\text{Укупна актива}}$	0,031	0,018

6. Индекс амортизације	–	1,000
$\frac{\text{Амортизација (т-1)}}{\text{Амортизација + ППЕ (т-1)}}$ $\frac{\text{Амортизација (т)}}{\text{Амортизација + ППЕ (т)}}$ ППЕ – Некретнине, постројења и опрема		
7. Индекс административних расхода према приходима	–	1,000
$\frac{\text{Административни расходи (т)}}{\text{Приход од продаје (т)}}$ $\frac{\text{Административни расходи (т-1)}}{\text{Приход од продаје (т-1)}}$		
8. Индекс степена задужености	–	1,000
$\frac{\text{Дугорочне обавезе + Текуће обавезе (т)}}{\text{Укупна актива (т)}}$ $\frac{\text{Дугорочне обавезе + Текуће обавезе (т-1)}}{\text{Укупна актива (т-1)}}$		

Извор: Станчић & Димитријевић, 2014, стр. 497

Даљим статистичким истраживањима Beneish је развио и неколико модела за идентификовање превара у финансијским извештајима. Његов М-модел са осам варијабли изгледа овако: $M(8) = -4,84 + 0,92 \text{ ИОПКПП} + 0,528 \text{ ИОБДПП} + 0,404 \text{ ИКА} + 0,892 \text{ АИ} - 0,172 \text{ ИППП} + 4,679 \text{ ИОСУА} - 0,327 \text{ ИСЗ}$. Гранична вредност овог модела јесте -2,22. Другим речима, уколико је добијена вредност већа од граничне, постоје индиције да је дошло до превара у финансијским извештајима. С друге стране, постоји и верзија М-модела с пет варијабли, код којег се користи иста гранична вредност као код модела са осам варијабли: $M(5) = -6,065 + 0,823 \text{ ИОПКПП} + 0,906 \text{ ИОБДПП} + 0,593 \text{ ИКА} + 0,717 \text{ ИППП} + 0,107 \text{ АИ}$.

2.2. Подаци о анализираним предузећима и извршеним преварама

У овом раду се анализирају примери предузећа у којима је доказано да је извршена утаја пореза или је поднета пријава због утаје пореза. Анализа помоћу Beneish-овог модела односиће се на период који обухвата годину пре извршења преваре и годину у којој је извршена превара. Пре непосредне примене модела, укратко ћемо указати на кратку историју посматраних предузећа, време извршења превара, износ утајеног пореза и саме карактеристике предузећа корисне за даљу анализу.

1. **ПЗП Ниш** је акционарско друштво, основано у Нишу 1961. године. Пореска полиција је поднела кривичну пријаву против директора тог предузећа због сумње да су извршили утају у износу од 46,1 милион динара. У пријави се наводи да осумњичени у књигама нису приказали промет у вредности од 95 милиона динара, чиме су избегли плаћање пореза на додату вредност у износу од 17,1 милион динара. У Beneish-ов модел су укључене две године, то јест 2011–2012, да би се сагледало да ли се превара могла открити раније.
2. **ФАМ Крушевац** је основан 2005. године као акционарско предузеће. На основу пресуде утврђено је да су директори оштетили ово предузеће за 32 милиона евра, и да су одређен износ новчаних средстава прибавили за себе, то јест извлачили новац из компаније. Пошто је кривични поступак покренут 2012. године, тако ће и код ове анализе период посматрања бити 2011–2012. године. ФАМ Крушевац је узимао кредите код већег броја банака, давао позајмице и испоручивао робу, док су средства пребацивана у друга предузећа. Задужења су само делимично враћена, а остао је дуг од око две милијарде динара.
3. **GS Tekstil fashion** је основано у Пожаревцу, 2003. године, као отворено акционарско предузеће. На основу пријаве против директора ове компаније, сумња се да је извршио утају пореза у износу од четири милиона динара. Он је осумњичен да током 2012. године у пословним књигама није евидентирао приходе од продаје текстилне робе у износу од четири милиона динара, већ да је задржао тај износ за себе. Да би прикрио дело, директор је сачинио лажну документацију о продаји ове робе другом предузећу, чиме је оштетио буџет државе на име неплаћених пореза у износу од 775.000 динара. У исто време, избегао је плаћање пореза на додату вредност од 620.000 динара. Предмет посматрања биће 2011. и 2012. година.
4. **AMAN** д. о. о. основан је 1992. године у Београду. На основу кривичне пријаве, директор ове компаније сумњичи се да је присвојио 15 милиона динара, а да је држава оштећена за 40 милиона динара. Он се терети за злоупотребу службеног положаја, фалсификовање докумената, прање новца и неплаћање пореза. Ова компанија, као и још неколико предузећа, пословала је са тзв. перачким предузећима, која су оснивана фиктивно. С тим предузећима склапани су уговори за робу која никада није испоручена и која и не постоји. С рачуна тих фиктивних фирми новац је враћан власницима веома брзо, уз умањену провизију од три до пет одсто. Тако је новац опран, а притом је избегнуто плаћање пореза на додату вредност и пореза на добит. По истом моделу пословали су и други власници и директори који су ухапшени, али је износ новчаних трансакција и утајеног пореза далеко мањи. У анализу ће бити укључене 2011. и 2012. година.
5. **MERA INVEST** Београд д. о. о. основано је 2008. године. На основу пресуде суда, власник ове компаније је дужан да у државни буџет уплати порез од 320 милиона динара. На основу покретања оптужнице 2013, за анализу ћемо

узети 2013. и 2012. годину. Власник ове фирме је осуђен на три године затвора због утаје пореза од 320 милиона динара, после куповине 225.736 акција ПЗП Ниш, 2006, чиме је увећан капитал његовог предузећа „Mera Invest“.

2.3. Резултати анализе

У Табели 2. су приказани резултати анализе након примене Beneish-овог модела на финансијске извештаје посматраних компанија.

Табела 2. – Преглед добијених вредности индекса и М-модела компанија

Компаније	ПЗП Ниш	ФАМ Крушевац	GS Tekstil fashion, Пожаревац	АМАН д. о. о. Београд	МЕРА INVEST Београд д. о. о.
Индекси					
ИОПКПП	1,42104	1,18238	2,11265	0,18001	–
ИОБДПП	1,11634	0,99630	0,23362	0,93890	–
ИКА	0,99643	1,02972	1,14117	0,78037	1,14670
ИППП	0,77544	0,91068	0,41212	1,62525	0
ИОСУА	0,24771	0,72869	0,52658	0,38251	1,55305
ИА	1,15682	1,67834	2,50738	0,95405	1,02038
ИАРПП	0,54403	1,22805	0,60759	1,11420	–
ИСЗ	1,04328	1,15634	1,16701	0,94918	11,19799
М(5)	-2,61348	-2,74611	-2,87416	-3,16216	–
М(8)	-0,82427	1,55508	1,95435	-1,81253	–

Извор: Аутори

Добијеним резултатима се жели указати на то колико је Beneish-ов модел, као једна од метода форензичког рачуноводства, који је коришћен у анализи превара у пет наведених компанија, користан за раније откривање превара. У табели су болдирани сви индекси који премашују контролне индексе и тиме указују на постојање основе за проверу постојања преваре. У случају компаније ПЗП Ниш, пет индекса премашује контролне вредности. Код модела са осам варијабли (М[8]) добијени резултат прелази граничну вредност, док се у случају М(5) то није десило. На основу добијених резултата може се закључити да је приложени модел био користан у откривању превара. Другим речима, да се овај модел користио код контролних органа могле су да се уоче поједине неправилности и даљом истрагом је могла да се спречи превара. Код ФАМ Крушевац, такође, прекорачене су граничне вредности код пет индекса. Добијена вредност модела М(8) прелази граничну вредност, док код М(5) не прелази. На основу индекса који су израчунати, може се претпоставити да је дошло је до манипулација с трошковима и амортизацијом. И код треће анализирани компаније (GS Tekstil fashion) иста је ситуација као код претходне две посматране компаније, тј. код пет индекса и код модела М(8) добијене вредности су веће од граничне вредности, док вредност модела М(5) не прелази граничну

вредност. На основу добијених резултата истраживања може се закључити да је овај модел користан у откривању превара. Код компаније **Aman** д. о. о. Београд, вредност само три индекса и вредност $M(8)$ модела прелази граничну вредност, док код $M(5)$ то није случај. Показатељ који највише утиче на вредност изнад граничне јесте онај који тангира манипулације с приходима од продаје. И на крају, код компаније **MERA INVEST** Београд д. о. о., 2013. је покренута оптужница. Међутим, у 2013. години приход од продаје био је 0, што је довело до тога да се већина индекса није могла израчунати, као ни вредност модела $M(8)$ и $M(5)$. Међутим, и за оне индексе који су се могли израчунати добијена вредност је прешла граничне. Зато у овом примеру постоји потреба за даљим истраживањем.

Закључак

Преваре, то јест намерно исказивање погрешних информација у финансијским извештајима, менаџери остварују када желе да одрже што бољу слику о предузећу, или за испуњење својих личних циљева. Финансијски скандали који су настали као последица превара у финансијским извештајима у многим компанијама широм света, довели су до тога да се дотадашњи системи контроле нису показали као ефикасни. Системи интерне контроле су можда најбоља превентива превара. Али, само постојање интерне контроле неће спречити сваку превару у предузећу. Ефикасност интерне контроле искључиво зависи од менаџера који су је дефинисали, као и запослених који треба да је примењују. Улога екстерне ревизије је постала актуелна после великих скандала с пропадањем многих компанија. Ревизор треба да пружи уверење у разумној мери о постојању или непостојању материјалне грешке у финансијским извештајима и о томе да ли су финансијске трансакције евидентирани, а финансијски извештаји презентовани у складу с рачуноводственим стандардима. Проблем се јавља због тога што узорак који користе ревизори у одређеним ситуацијама неће да укаже на постојање преваре у оквиру те трансакције.

Појавом форензичког рачуноводства, као професије која би имала већа овлашћења у односу на ревизоре, могла би да се обезбеди добра основа за откривање и спречавање превара у финансијским извештајима. Форензичко рачуноводство подразумева примену одговарајућих метода и техника да би се утврдило да ли постоји сумња у постојање преваре. Актуелна финансијска регулатива не може сама да спречи кризе које настају услед превара. Већа укљученост форензичког рачуноводства, која би добило шира законска овлашћења, може да буде „брана“ свим могућим врстама превара у финансијским извештајима. Форензичке рачуновође се могу ангажовати за истрагу превара у пословању компанија, али и као аналитичари у судским споровима, у процесима откривања порекла незаконито стеченог новца, процене вредности компанија и тако даље.

Многобројни примери превара који се дешавају у компанијама у Републици Србији довели су до великог губитка државе. Управо је истраживање у овом раду указало на то да уколико се у анализи квалитета финансијских извештаја користе технике форензичког рачуноводства, може се указати на потенцијалне знакове упозорења за постојање превара. Управо ти знаци упозорења могу довести до детаљније анализе података у финансијским извештајима и рачуноводству уопште, и тиме открити и спречити преваре у пословању компанија, као и спречити будуће финансијске губитке и компанија и државе. Резултати истраживања су показали да су од пет посматраних компанија, три компаније имале прекорачење граничних вредности чак код пет индекса, док се код остале две компаније јавило прекорачење код четири индекса. Ово само указује на то да примена Beneish-овог модела као методе откривања превара може умногоме помоћи у контроли квалитета финансијског извештавања у Републици Србији. Мора се напоменути да је овакав вид контроле неопходан, да није битно како се назива (форензичко рачуноводство, истражитељ превара, форензичка ревизија), ако овај вид контроле има одговарајућа законска овлашћења која ће омогућити детаљну проверу пословања компанија, с циљем откривања и спречавања превара.

Литература

Beneish, M. (1999). The Detection of Earnings Manipulation. *Financial Analysts Journal*, Sept–Oct., Vol. 55, No. 5, 24–36.

Видаковић, С. (2014). *Форензичка ревизија*, Сремска Каменица: Факултет пословне економије Универзитета Едуконс.

Gray, D. (2008). Forensic accounting and auditing Compared and Contrasted to traditional accounting and auditin. *American Journal of Business education-fourth quarter*, Vol. 1, No. 2, 115–126.

Koletnik, F. & Kolar, I. (2008). *Forenzično računovodstvo*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenija.

Лазовић, Г. (2014). Предности и недостаци форензичког рачуноводства. *Пословни консултант*, 6–36, Сарајево: FINconsult, 35–41.

Муминовић, С. (2011). Форензичко рачуноводство – потреба или помодарство. *Ревизор*, 14(54), 9–25.

Петковић, А. (2010). *Форензичка ревизија – Криминалне радње у финансијским извештајима*. Нови Сад: Пролетер АД Бечеј.

Rezaee, Z. & Riley, R. (2014). *Prijevара u финансијским извештајима – спрјечавање i откривање*. Zagreb: MATE d. o. o.

Станчић, П., Димитријевић, Д. и Станчић, В. (2013). Форензичко рачуноводство – одговор професије на преваре у финансијским извештајима. *Теме*, Vol. XXXVII, No. 4, Универзитет у Нишу, 1879–1897.

Стојановић, Д. и Димитријевић, Д. (2015). Улога и значај форензичког рачуноводства у Србији у процесу приступања Европској унији. Зборник радова *Економско-социјални аспекти прикључивања Србије Европској унији*, Економски факултет у Крагујевцу, 371–381.

Станчић, П. и Димитријевић, Д. (2014). Analytical methods analysis in forensic accounting. Зборник радова *Contemporary Issues in Economics, Business and Management*, International Scientific Conference EBM 2014, Економски факултет у Крагујевцу, 485–505.

Тушек, Б. и Кликовац, А. (2013). Анализа могућих модела форензичне ревизије у Републици Хрватској. *Економски преглед*, 64(2), 101–122.

Hopwood, W., Leiner, J. & Young, G. (2009). *Forensic Accounting*. New York: McGraw-Hill/Irwin.

Crumbley, L., Hetger, L. E. & Stevenson, G. (2007). *Forensic and Investigative Accounting*. Chicago: CCH Business Valuation Guide.

Summary

In deciding funding allocations, investors use financial reports as a source of company-relevant information. The main purpose of financial reports is to provide relevant, credible, comparable, verifiable, timely and understandable information about the financial status and earning power of companies and cash flows. Users of financial statements, particularly investors and creditors, can be misled by false financial statements, so they can make bad business decisions, and therefore cause huge losses. Hence, ensuring high-quality financial reporting is considered an imperative in every economy. Control is one of the instruments there. Control over financial reporting needs to be efficient, reliable and timely, i.e. it should enable to timely detect, correct and prevent fraud. The existing control over financial reporting in the Republic of Serbia includes internal and external audit, and state supervision. In order to prevent deliberate manipulations in financial statements, a number of statutory provisions and defense mechanisms have been developed. Many of them, such as internal and external audits, do not pursue their investigations into possible frauds, but into the compliance of financial statements with regulations and policies. Unlike these approaches, forensic accounting is directly focused on discovery and evidence collecting on fraud in financial statements of the company. In the Republic of Serbia, forensic accounting is an underdeveloped field in both education and practice, and it is often, even in academic circles, not distinguished from audit, and forensic accountants are considered – auditors. However, forensic accountants are those who deal with detailed disclosure of financial fraud and embezzle-

ment. The main objective of the research, applying the methods of forensic accounting, is to point to the shortcomings of the existing system of control and to the growing importance of introduction of forensic accounting in the business environment in the Republic of Serbia.